

Віталій Андрєєв, Олександр Каряка
Херсонський державний університет

ВІКТОР ПЕТРОВ ТА ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРУССЬКОЇ МОВИ

Віктор Платонович Петров (псевдоніми – В. Бер, В. Домонтович, В. Плят та ін.; 1894–1969) – учений енциклопедичної ерудиції (історик, етнограф, археолог, літературознавець, філолог, фольклорист, філософ), організатор науки, громадський діяч та письменник із кола неокласиків. В українських літературних та наукових колах В. Петрова вважали визначним та самобутнім представником «золотого віку» української гуманітаристики 1920-х і «емігрантського ренесансу» другої половини 1940-х. Але в силу різних життєвих колізій й обставин, його було надовго «вилучено» з інтелектуального простору СРСР та української діаспори, а його творча спадщина недооцінена й забута.

В. Петров, починаючи з 1919 р., майже все своє життя присвятив Академії наук України. Він був одним із перших науковців Всеукраїнської академії наук (ВУАН), активно та плідно працюючи в різних установах. У 1919–1920 рр. В. Петров був секретарем Комісії зі складання історичного словника української мови. З січня 1920 р. став працювати науковим співробітником, а згодом секретарем (1923–1927) та керівником (1927–1933) Етнографічної комісії при ВУАН, редагував різні видання установи. 1927 р., за заслуги В. Петрова в організації етнографічної науки в Україні, активну діяльність у дослідженні народної культури та побуту, Російське географічне товариство, нагородило його срібною медаллю. 1928 р. його було обрано дійсним членом цього товариства. У 1930 р. за монографію про П. Куліша вчений отримав ступінь доктора філологічних наук. З 1933 р. перебував на посаді наукового співробітника, а з 1939 р. завідувача сектора Дофеодальної та феодальної археології Спільки інституцій матеріальної культури (з 1934 р. Інститут історії матеріальної культури, що згодом був реорганізований в Інститут археології Академії наук Української радянської соціалістичної республіки (ІА АН УРСР). З лютого 1941 р. науковець став директором новоствореного Інституту українського фольклору АН УРСР.

У роки радянсько-німецької війни Віктор Платонович служив у лавах Червоної армії – був розвідником. У 1945–1949 рр. працював у колах

української еміграції в Баварії. Він став одним із фундаторів Мистецького українського руху (МУР), Української вільної академії наук, редактором літературних періодичних видань, викладав у вищих навчальних закладах української еміграції (Український вільний університет, Богословська академія Української автокефальної православної церкви, Український технічно-господарський інститут та ін.), багато працював науково. У 1950–1956 рр. учений працював науковим співробітником в Інституті історії матеріальної культури АН СРСР у Москві, а з грудня 1956 р. і до самої смерті в ІА АН УРСР¹.

Життя та творчість В. Петрова неодноразово привертало увагу дослідників. Першим за висвітлення діяльності В. Петрова як історика та археолога взявся його молодший товариш, визначний український вчений М. Брайчевський. У 1963 р. в «Українському історичному журналі» (УІЖ) вийшла його стаття з нагоди майбутнього ювілею науковця, в якій було коротко подано археологічну складову біографії В. Петрова².

З приводу смерті Віктора Платоновича з'явилося кілька некрологів. УІЖ, вшановуючи пам'ять вченого, коротко висвітлив його наукову діяльність як археолога, етнографа та історика³. «Радянська археологія» надрукувала статтю московського археолога Е. Симоновича, в якій автор зробив професійний огляд діяльності вченого, високо оцінив його науковий доробок та людські якості⁴.

Утім, найбільш ґрунтовною розвідкою-некрологом відгукнувся журнал «Народна творчість та етнографія», який опублікував статтю українського етнографа та фольклориста І. Березовського «Визначний вчений». Автор статті першим серед радянських учених висвітлив діяльність В. Петрова як етнографа, фольклориста та організатора науки в 1920–1940-і рр.⁵

До 75-річчя В. Петрова колектив Інституту мовознавства АН УРСР готував збірник «Питання гідроніміки», але біо-бібліографічні матеріали на честь ювіляра довелося переробити на некролог⁶.

Короткі дані про життя та творчість В. Петрова увійшли до шостого тому «Енциклопедії Українознавства», що була задумана та реалізована українськими діаспорними вченими під егідою Наукового товариства ім. Т. Шевченка⁷.

В «Радянській енциклопедії історії України» Віктору Платоновичу присвячено невеличку замітку із відзнакою його внеску в розвиток вітчизняної історичної науки (автор Н. Кравченко). Необхідно відзначити, що частину

¹ V.: В.М. Андреев, *Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого: монографія*, Дніпропетровськ 2012.

² Б. М. [М.Ю. Брайчевський], *Історик-археолог В. П. Петров*, «Український історичний журнал», 1963, № 11, с. 123–124.

³ *Віктор Платонович Петров [Некролог]*, «Український історичний журнал», 1969, № 9, с. 158.

⁴ Э. Симонович, *В. П. Петров [Некролог]*, «Советская археология», 1970, № 1, с. 313–315.

⁵ І. Березовський, *Визначний дослідник*, «Народна творчість та етнографія», 1970, № 6, с. 57–62.

⁶ [М.Ю. Брайчевський], *Список наукових праць В. П. Петрова*, [в:] *Питання гідроніміки: матеріали III Республік. Ономастичної (гідронімічної) наради*, Київ 1971, с. 7–12.

⁷ Б. К. і Я. П. *Петров Віктор*, [в:] *Енциклопедія українознавства, ч. 2: словникова частина: в 10 т., голов. ред. : В. Кубійович, Париж–Нью-Йорк 1970, т. 6, с. 2037.*

біографічних даних тут було вказано з помилками⁸.

1975 р. Інститут археології АН УРСР (ІА АН УРСР) відзначив вісімдесятиріччя В. Петрова, присвятивши вісімнадцятий номер журналу «Археологія» ювілею вченого. На перших сторінках було надруковано статтю співробітниці інституту Є. Махно, в якій вона подала коротку інформацію про його життя та наукову діяльність⁹.

Згадали вченого й на його дев'яностолітній ювілей. Так, ІА АН УРСР було проведено в 1984 р. науково-практичну конференцію, присвячену 90-річчю від дня народження В. Петрова¹⁰. Також у 1984 р. на шпальтах журналу «Київ» вийшла стаття української літературознавиці З. Франко «Він не встиг написати мемуарів...». Авторка подала побіжний огляд творчої діяльності В. Петрова як письменника, літературознавця, мовознавця та етнолог¹¹.

1986 р. в журналі «Археологія» вийшла стаття співробітниці ІА АН УРСР Н. Абашиної «Вивчення етногенезу слов'ян в працях В. Петрова»¹².

З кінця 1980-их рр. з'являється великий обсяг публікацій про життя та творчість В. Петрова представлений як науковою так і популярною літературою. Серед них – спогади, статті, монографії, перевидання творів тощо. Переважна кількість наукових праць та розвідок присвячена його літературній творчості, а популярні публікації найчастіше акцентують увагу на його розвідницькій діяльності.

1990-ті рр. характеризуються морально-етичними підходами в оцінці не тільки особи, а й творчої діяльності В. Петрова, ідейно-політичною заангажованістю більшості авторів, окремими дослідженнями, присвяченими історіософським поглядам, сквородинознавчим та археологічним студіям В. Петрова.

2000-і рр. представлені кількома напрямками досліджень особи та наукового доробку В. Петрова – історико-біографічні, Петров як етнограф, Петров як археолог, Петров як історик, Петров як філософ, Петров як письменник тощо та першими спробами комплексного монографічного вивчення означеної тематики.

Сучасний стан петровознавчих студій характеризується намаганням звільнитися від ідеологічних та історіографічних штампів, узагальненням опублікованих та неопублікованих джерел, історіографічним осмисленням основного кола наукової літератури, поглибленим фаховим вивченням окремих предметних напрямків наукового доробку вченого та переходом до комплексного вивчення В. Петрова як феномена вітчизняної історії в єдності всіх проявів його життєвої та творчої активності.

1990–1992 рр. в Україні виходять публікації, що в нових суспільно-

⁸ Петров Віктор Платонович, [в:] Радянська енциклопедія історії України: в 4 т., голов. редкол.: Бажан М. П. (голов. ред); Скаба А. Д. (відп. ред.) [та ін.], Київ 1971, т. 3, с. 375.

⁹ Є. В. Махно, *Пам'яті Віктора Платоновича Петрова*, «Археологія», 1975, № 18, с. 3–6.

¹⁰ В. Корпусова, *Віктор Петров (Домонтович) у документах та спогадах сучасників*, [в:] *Українська біографістика: зб. наук. пр.*, Київ 2008, вип. 4, с. 306–311.

¹¹ З. Франко, *Він не встиг написати мемуарів...*, Київ 1984, № 12, с. 84–87.

¹² Н.С. Абашина, *Вивчення етногенезу слов'ян в працях В. П. Петрова*, «Археологія», 1986, вип. 9, с. 6–13.

політичних умовах повертають у вітчизняну гуманітаристику доробок В. Петрова (з яких відзначимо праці Л. Новиченка¹³ та Є. Гороховського¹⁴), було розпочато перевидання спогадів та літературних творів В. Домонтовича, щоправда в журнальних варіантах та його наукових праць.

У 1990 р. у збірнику «Літературна панорама», присвяченому «забутим іменам» 1920-х рр., редакція у короткому вступному слові до твору В. Петрова «Болотяна Лукроза» відзначила необхідність повернення визначного українського письменника в історію української літератури¹⁵.

1992 р. український культурологічний альманах «Хроніка 2000» велику частину другого випуску присвятив В. Петрову. В рубриці «Хроніка ХІХ ст.» було перевидано його статтю про П. Куліша «Хуторянство і Європа»¹⁶, а в рубриці «Хроніка ХХ ст.» перевидали «Болотяну Лукрозу». Також на шпальтах альманаху розмістили неопубліковану та «незавершену статтю» В. Петрова «Археологія та соціологія» в якій автор висловлював свої міркування з приводу поняття «археологічна культура» та співвідношення його з поняттям «етнос»¹⁷.

Того ж 1992 р. було перевидано дві праці В. Петрова, видані на еміграції – «Діячі української культури (1920–1940 рр.) – жертви більшовицького терору» та «Походження українського народу» (разом з окремою працею «Антропологічні (расові) особливості українського народу»). В обох виданнях, у якості передмови та післямови, було розміщено розвідку С. Білоконя «Довкола таємниці». Серед біографічних досліджень 1990-х ця робота стала однією з найбільш інформативних. Автор визначив, що В. Петров на еміграції був «особою загальновідомою й шанованою як енциклопедично освічений гуманітарій»¹⁸.

Протягом 1990-х рр. «пальму першості» у вивченні біографії та творчого спадку В. Петрова утримують літературознавці, з яких відзначимо праці Ю. Загоруйко та С. Павличко. Ґрунтовний літературознавчий аналіз передував перевиданню 1999–2000 рр. масовим тиражем основних романів В. Домонтовича.

Ю. Загоруйко написала кілька статей, присвячених літературній творчості інтелектуала¹⁹ та розділ в «Історії української літератури ХХ століття»²⁰. 1993 р. Ю. Загоруйко захистила кандидатську дисертацію

---

¹³ Л. Новиченко, *Родом з двадцятих...*, «Вітчизна», 1990, № 11, с. 144–159.

¹⁴ Є. Гороховський, *Віктор Петров – сторінки творчої спадщини*, «Хроніка 2000», 1992, вип. 2, с. 90–98.

¹⁵ В. Домонтович, *Болотяна Лукроза*, [в:] *Літературна панорама*, Київ 1990, с. 291–297.

¹⁶ В. Петров, *Хуторянство і Європа*, «Хроніка 2000», 1992, вип. 2, с. 66–77.

¹⁷ *Id.*, *Археологія та соціологія*, «Хроніка 2000», 1992, вип. 2, с. 99–101.

¹⁸ С. Білокінь, *Довкола таємниці*, [в:] Петров В. *Діячі української культури (1920–1940 рр.) – жертви більшовицького терору*, Київ 1992, с. 3–23; С. Білокінь, *Довкола таємниці*, [в:] В. Петров, *Походження українського народу*, Київ 1992, с. 165–192.

¹⁹ Ю. Загоруйко, *Митець незвичайної долі (Віктор Петров–Домонтович)*, «Слово і час», 1992, № 7, с. 25–33; *id.*, *Письменник Віктор Петров*, Київ 1993.

²⁰ *Id.*, *Віктор Петров (Домонтович)*, [в:] *Історія української літератури ХХ століття: в 2 кн.*, за ред. В. Г. Дончика, Київ 1998, кн. 1: перша половина ХХ ст., с. 347–351.

«Художня проза В. Петрова (В. Домонтовича)»²¹, яка стала першим такого роду дослідженням творчості В. Петрова. Хоча предметом дослідження Ю. Загоруйко була проза В. Петрова, дослідниця зупинилася і на його біографії.

Дослідження відомої української літературознавиці С. Павличко відкрили постать В. Петрова для широкого кола читачів. Так, 1993 р. в журналі «Сучасність» з'явилася її стаття «На зворотному боці автентичності: Культурфілософія Петрова-Домонтовича-Бера», в якій було представлено образ В. Петрова як «амбівалентного інтелектуала й скептика»²². Предметом дослідження вона обрала філософські, історіософські та історико-літературні статті мислителя післявоєнного періоду, об'єднавши їх поняттям «культурософія».

У 1999 р. було опубліковано монографію С. Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі», в якій вона значно збільшила кількість досліджуваних творів інтелектуала. Науковець визначила романи письменника 1920-х рр., разом із творами В. Підмогильного, як інтелектуальний, психологічний роман, що було новаторством для тогочасної української літератури. В. Петрова вона схарактеризувала як ученого, «людину розуму», інтелектуала та філософа²³.

2000 р., вже після смерті С. Павличко, побачила світ її книга «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського»²⁴. Відповідний розділ авторка назвала «Віктор Петров проти Агатангела Кримського».

В 1990-ті рр. предметом досліджень стали лише окремі сторони наукової діяльності В. Петрова, а саме його сковородинознавчі та археологічні студії, філософські погляди. Одними з найзмістовніших є праці відомого українського історика В. Ульяновського. Автору вдалося реконструювати історію дослідження В. Петровим особи Г. Сковороди та еволюцію його поглядів на цю знакову постать історії української культури²⁵.

1997 р. Інститут археології НАН України (ІА НАНУ) присвятив свій збірник наукових праць «Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян» сторіччю з дня народження В. Петрова. В збірнику було надруковано статтю П. Толочка «Слово про В.П. Петрова – видатного українського археолога», в якій автор подав короткий огляд життя та археологічної складової наукової діяльності вченого. Н. Абашина упорядкувала та підготувала до друку бібліографічні огляди «Наукові праці В.П. Петрова

²¹ Id., *Художня проза В. Петрова (В. Домонтовича)*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.02 «Українська література», Київ 1993.

²² С. Павличко, *На зворотному боці автентичності: Культурфілософія Петрова-Домонтовича-Бера (1946–1948)*, «Сучасність», 1993, № 5, с. 111–125.

²³ Id., *Дискурс модернізму в українській літературі*, Київ 1999, с. 213.

²⁴ Id., *Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського*, Київ 2000.

²⁵ В. Ульяновський, *«В пустелі мені з'явився біс», або про темну мантію Віктора Петрова, «Філософська і соціологічна думка»*, 1995, № 1/2, с. 178–190; id., *Віктор Петров: осягнення Сковороди*, «Київська старовина», 2001, № 4, с. 104–109.

з проблем етногенезу та археології»²⁶ та «Рукописи В.П. Петрова з проблем етногенезу та археології, що зберігаються в НА ІА НАН України»²⁷.

Крім того, в збірнику надрукували дві розвідки, присвячені висвітленню наукових поглядів В. Петрова – Н. Абашиної «В.П. Петров про поняття «археологічна культура»»²⁸ та О. Петраускаса «Балто-слов'янські відносини за роботами Віктора Платоновича Петрова»²⁹. У своїй розвідці О. Петраускас зосередив увагу на поглядах В. Петрова на балто-слов'янські взаємини й розуміння ним поняття «етнос» та відзначив перспективність підходів науковця в дослідженнях етнічної історії.

У 1999 р. Інститут української мови НАН України, в зв'язку з тридцятиріччям з дня смерті вченого, присвятив йому збірник наукових праць «Slavica та baltica в ономастиці України» (за редакцією І. Железняк). Відзначалося, що в 1950–1960-ті рр. В. Петров знаходився на вістрі передових досліджень з історії пропріальної лексики в Україні. Тут було надруковано кілька розвідок, присвячених аналізу наукового доробку В. Петрова в галузі ономастики (О. Абакумов, І. Железняк та ін.), а також уточнену бібліографію його праць (до 1989 р.), складену С. Білоконем³⁰. Огляд наукового та життєвого шляху В. Петрова («ученого-енциклопедиста») зробив О. Стрижак, який особисто був з ним знайомий³¹.

1999 р. у «Наукових записках Києво-Могилянської академії» було надруковано розвідку американського літературознавця І. Фізера «Український Фуко чи французький Петров? Разюча схожість двох історіософів»³². Автор статті зазначив, що в Україні осягненню творчої спадщини В. Петрова заважає його причетність до радянських спецслужб, а на Заході він мало кому відомий. На його думку, якби В. Петров був французьким вченим то про нього б казали як про попередника всесвітньовідомого М. Фуко.

Також зазначимо, що з другої половини 1990-х рр. постать та погляди В. Петрова знайшли відображення й в підручниках з історії української філософії³³. Причому автори підкреслювали, що глибокому вивченню

²⁶ Н. С. Абашина, *Наукові праці В. П. Петрова з проблем етногенезу та археології*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян: зб. наук. пр.*, Київ 1997, с. 9–11.

²⁷ Id., *Рукописи В.П. Петрова з проблем етногенезу та археології, що зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян ...*, с. 11–13.

²⁸ Id., *В. П. Петров про поняття «археологічна культура»*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян ...*, с. 13–19.

²⁹ О. В. Петраускас, *Балто-слов'янські відносини за роботами Віктора Платоновича Петрова*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян ...*, с. 20–25.

³⁰ С. Білокінь, *Віктор Платонович Петров. Бібліографічний покажчик*, [в:] *Slavica та baltica в ономастиці України*, відп. ред. І. М. Железняк, Київ 1999, с. 29–41.

³¹ О. Стрижак, *Віктор Платонович Петров*, [в:] *Slavica та baltica в ономастиці України ...*, с. 4–29.

³² І. Фізер, *Український Фуко чи французький Петров? Разюча схожість двох історіософів*, [в:] *Наукові записки. Філологія, Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*, Київ 1999, с. 42–44.

³³ *Історія української філософії: підручник*, [М. Ю. Русин, І. В. Огородник, С. В. Бондар та ін.], Київ 2008; І.В. Огородник, *Українська філософія в іменах: навч. посібник за ред. М. Ф. Тарасенка, І. В. Огородник, М. Ю. Русин*, Київ 1997.

внеску В. Петрова в розвиток вітчизняної філософії на перешкоді стоїть малодоступність його основних історіософських праць.

Мовознавчі дослідження В. Петрова, а саме його внесок в ономастику, досліджувала І. Железняк, яка відзначила не просто їх високий рівень в світлі тогочасного стану науки, а й вагоме значення для перспектив подальшого вивчення мовних та етногенетичних процесів на теренах України³⁴.

Таким чином, з кінця 1990-х рр. назріває потреба в комплексному вивченні біографії, творчого та наукового доробку В. Петрова як одного з видатних та багатопланових мислителів, який репрезентує різні галузі вітчизняної гуманітаристики.

2000-і рр. знаменують новий щабель наукового осмислення творчого доробку та біографії В. Петрова, що втілюється в публікації історичних та історіографічних джерел, перевиданні наукових і художніх творів В. Петрова, перших спробах комплексного та монографічного вивчення різних проявів творчої особистості вченого. Водночас особа В. Петрова продовжує перебувати на вістрі не тільки актуальних наукових дискусій в різних галузях вітчизняної гуманітаристики, а й гострих суспільних та ідеологічних протиріч.

2000 р. відомий мовознавець та історик О. Стрижак видав огляд життя і наукової діяльності Віктора Петрова, виважено висвітлив її різні складові, але найбільш детально – внесок вченого у мовознавство та розробку методу етногенетичних реконструкцій³⁵. Останнє також продемонстровано і в дослідженні «Віктор Петров як антознавець» на прикладі антив³⁶.

Історико-біографічні дослідження особи В. Петрова представлені перш за все доробком його учениці й колеги по роботі в ІА АН УРСР В. Корпусової. 2002 р. редколегія журналу «Слово і час» (Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України) свій десятий номер цілком присвятила постаті В. Петрова. В цьому випуску було надруковано низку споминів про вченого, ініціатором написання та організатором збирання яких стала В. Корпусова Також у цьому числі журналу було опубліковано кілька листів В. Петрова до С. Зерової та архівних документів щодо біографії й наукового спадку вченого (із вступним словом і передмовою В. Корпусової) та перевидано працю В. Петрова 1946 р. «Естетична доктрина Шевченка». Крім того, було надруковано розвідки В. Корпусової про В. Петрова як автора студій з етногенезу³⁷ та С. Матвієнко – як дослідника життя та творчості Г. Сковороди³⁸, а про В. Петрова-письменника – статті В. Агєєвої³⁹ та

³⁴ І. М. Железняк, *Ономастичні пошуки В. П. Петрова (до 30-річчя від дня смерті)*, «Мовознавство», 1999, № 6, с. 11–16.

³⁵ О. Стрижак, *Віктор Петров (до 105-річчя з дня народження й 30-річчя з дня смерті)*, «Народознавство», 2000, № 58, с. 2–19.

³⁶ Ід., *Віктор Петров як антознавець*, «Ант: Вісник археології, мистецтва, культури», 2000, вип. 4–6, с. 136–141.

³⁷ В.М. Корпусова, *В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення*, «Слово і час», 2002, № 10, с. 17–25.

³⁸ С. Матвієнко, *Опосередковане зізнання: Віктор Петров та його «особа Сковороди»*, «Слово і час», 2002, № 10, с. 54–60.

³⁹ В. Агєєва, *Нова жінка у прозі В. Домонтовича*, «Слово і час», 2002, № 10, с. 25–36.

Ю. Рибалко⁴⁰.

2008 р. Інститут біографічних досліджень НБУ НАНУ започаткував у своєму збірнику наукових праць «Українська біографістика» окрему рубрику «Персоналії», повністю присвячену життєвому та творчому шляхові одного з діячів вітчизняної науки та культури, літератури чи мистецтва. Першим рубрику репрезентувала постать В. Петрова. До збірника було вміщено підготовлену В. Корпусовою⁴¹ добірку спогадів про вченого (як нових, так і раніше вже опублікованих) й документів з архівних зібрань ІА НАН України. До збірки також увійшли розвідки Р. Корогодського⁴² та А. Томашевського⁴³.

Вивчення доробку В. Петрова як археолога в цей час представлено лише історіографічними публікаціями Н. Кравченко, яка актуалізувала методологічний потенціал поняття «епоха» в контексті сучасних етногенетичних досліджень⁴⁴.

2000 р. редколегія «Народна творчість та етнографія» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАНУ) у четвертому номері свого журналу чимало місця приділила В. Петрову. Серед іншого було перевидано його спогади під назвою «Київський університет та становлення українського неокласицизму». Також у журналі розмістили й розвідку вченого «Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористиці ХІХ – ХХ ст.» (передрук з «Енциклопедії українознавства»)⁴⁵. Нажаль, ця робота залишилася без коментарів та вступної статті.

Предметом окремих досліджень фахівців стали філософські та історіософські погляди В. Петрова. У 2002 р. альманах «Молода нація» у рубриці «Історія ідей» перевідав праці Віктора Бера «Проблема епохи» та Б. Крупницького «Теорія доби та сучасність». Ці роботи визначних українських науковців презентують дискусію, яка відбувалася в умовах післявоєнної пізнавальної кризи в суспільній думці та пошуки інтелектуалів виходу з неї. У вступній статті та коментарях київського історика О. Яся

---

⁴⁰ Ю. Рибалко, *Психаналітичні паралелі в творчості В. Підмогильного та В. Домонтовича (на прикладі «Повісті без назви» і «Доктора Серафікуса»)», «Слово і час», 2002, № 10, с. 60–68.*

⁴¹ В. Корпусова, *Від упорядника, Петров В. Основні проблеми фольклору й ідеології первіснообщинного періоду, Мислення родового суспільства (на підставі археологічних і етнографічних джерел)*, Київ 2006, с. 7–16.

⁴² Р. Корогодський, *Постать Віктора Петрова як проблема екзистенційного вибору*, [в:] *Українська біографістика : зб. наук. пр. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж.*; редкол.: В. І. Попик (відп. ред.) [та ін.], Київ 2008, вип. 4, с. 432–435.

⁴³ А. Томашевський, *Внесок В. П. Петрова у становлення вітчизняних еколого-господарських досліджень слов'яно-руської доби*, [в:] *Українська біографістика: зб. наук. пр. НАН України, ... с. 436–442.*

⁴⁴ Н. Кравченко, *Древняя история славян в концепциях современной украинской историографии. Два методологических похода*, [в:] *Слов'янські культури в Європейській цивілізації: до 60-річчя д-ра іст. наук проф. Алексеєва Юрія Миколайовича*, відп. ред. В. І. Наулко, Київ 2001, с. 165–197; *id.*, *Епоха і суспільство як визначальні системи у формуванні археологічних культур (наукова естафета Петров–Брайчевський–Генінг)*, «Сучасні проблеми археології», Київ 2002, с. 100–103.

⁴⁵ В.П. Петров, *Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористиці ХІХ–ХХ ст.*, «Народна творчість та етнографія», 2000, № 4. с. 70–74.

вдало висвітлено історичний та інтелектуальний контекст, в якому постали перевидані твори. Автор цілком справедливо відзначив, що «теорія епох» В. Петрова постала під впливом соціального песимізму та актуалізованих у післявоєнній Німеччині циклічних теорій та концепцій⁴⁶.

2008 р. вийшла в світ монографія С. Руденка «Філософські погляди В.П. Петрова»⁴⁷. У своїй книзі автор розглянув філософську спадщину В. Петрова. На думку автора, В. Петров створив самобутнє та оригінальне вчення, яке не можна повністю редукувати до ідей Г. Гегеля, К. Маркса, Ф. Енгельса, О. Шпенглера, К. Ясперса. Його філософські ідеї, вказує дослідник, не втратили своєї актуальності.

З початку 2000-х рр. інтерес до творчості В. Петрова також продовжували виявляти літературознавці – В. Агеєва, О. Боярчук, Р. Горбик, Г. Грегуль, В. Зубань, Р. Корогодський, Н. Мариненко, С. Матвієнко, М. Москаленко, Н. Мішеніна, А. Непокупний, Ю. Рибалко та ін., протягом 2000-х рр. була захищена низка кандидатських дисертацій про В. Петрова як письменника. Найбільш важливими для розуміння внутрішнього світу В. Петрова-Домонтовича як людини та письменника, реконструкції основних віх його творчої біографії є огляди Р. Корогодського та монографічне дослідження В. Агеєвої.

У 2000 р. київське видавництво «Гелікон» надрукувало три романи, оповідання «Апостоли» та автобіографію В. Петрова. Упорядником й автором цього проекту став літературний критик та есеїст Р. Корогодський. У цьому ж виданні було надруковано його велику статтю про В. Петрова «На межі... Ще один полонений доби Українського відродження»⁴⁸.

На окрему увагу заслуговують дослідження літературознавиці В. Агеєвої. 2006 р. побачила світ монографія В. Агеєвої «Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича», яка стала підсумком тривалих наукових студій дослідниці. Вона спробувала реконструювати біографію та проаналізувати увесь спектр інтелектуального доробку В. Петрова⁴⁹. В. Агеєва намагалася висвітлити біографію В. Петрова крізь призму історичної епохи. На її думку він виживав у радянському тоталітарному суспільстві – мімікрував, змінював маски, грався в ігри. Утім, на слушну думку критика В. Агеєвої К. Рубан, «крім цих метафор і загальних тверджень про тоталітарну систему, у монографії немає ніякої конкретизації чи бодай посилання на праці про ментальність радянської людини, страх та контроль, особливості стосунків інтелектуалів і влади». Дослідниця фактично повністю заперечила будь-який зв'язок письменника з радянською культурою, з середовищем, у якому він жив та творив. Отже, її персонаж вийшов вирваним із контексту радянської культури й ментальності та їх змін

⁴⁶ О. Ясь, *Історична доба у світлі наукової дискусії української еміграції другої половини 40-х рр. ХХ ст.* (Б. Крупицький, В. Петров), «Молода нація», 2002, № 2 (23), с. 24–39.

⁴⁷ С. В. Руденко, *Філософські погляди В. П. Петрова*, Київ 2008.

⁴⁸ Р. Корогодський, *На межі... Ще один полонений доби українського відродження*, [в:] В. Домонтович, *Без ґрунту: повісті*, Київ 2000, с. 453–507.

⁴⁹ В. Агеєва, *Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича*, Київ 2006.

протягом 1920–1960-х рр. Захоплено-піднесене ставлення авторки до прози В. Домонтовича та його «великого кохання» до Софії Зерової само по собі стало «індульгенцією» для В. Петрова⁵⁰.

Вивчення ж етнографічної, археологічної, історичної та філософської складової його творчості, на мій погляд, має фрагментарний і переважно описовий характер. В. Агеєва, досліджуючи наукову складову творчості В. Петрова, не використала всього спектру доступних джерел, як опублікованих так й архівних, що в результаті призвело до не зовсім коректних висловлювань та висновків. Утім, не зважаючи на всі недоліки книги В. Агеєвої, можна стверджувати, що це була перша, хоч і не зовсім вдала, але смілива спроба комплексного дослідження біографії та творчого спадку інтелектуала.

Для більшості вищезгадуваних авторів відчутною є відірваність літературознавства від інших напрямів гуманітаристики, заглиблення в тексти як замкнені системи, що призводить до ігнорування історичної ситуації, соціально-культурних контекстів, політичної ідеології тощо.

Апологізація В. Петрова-науковця в працях В. Корпусової та В. Домонтовича-письменника в дослідженні В. Агеєвої призвели до посилення наукового та суспільного інтересу до В. Петрова, що виявилось в низці теле- і радіопрограм, виданні його наукових та літературних праць.

Треба відмітити публікацію маловідомих статей В. Петрова воєнних часів (упорядник В. Брюховецький)⁵¹, збірку праць та матеріалів «Українці Башкирії» (видання ІМФЕ НАНУ)⁵², перевидання редакційної та підготовленої до друку В. Петровим колективної монографії «Дніпровські лоцмани» (підготовка до друку та вступна стаття В. Андреева)⁵³ тощо.

Найбільш ґрунтовними з останніх публікацій про особу та творчий доробок В. Петрова-Домонтовича є праці В. Брюховецького⁵⁴. В брошурі «Віктор Петров: верхи долі – верхи і долі» (2013) у вишуканій літературній формі, із залученням архівів української еміграції проаналізовано теоретичні підходи та методологічні засади вченого в різних галузях гуманітарного знання (літературознавство, фольклористика, мовознавство) та комплексної наукової проблеми етногенезу українського народу, подано оригінальні трактовки окремих сюжетів біографії, проведено атрибуцію маловідомих текстів В. Петрова. Також В. Брюховецьким підготовлено тритомне

---

⁵⁰ К. Рубан, *Синдром парадокса: Віктор Петров-Домонтович як персонаж української гуманітаристики*, «Україна модерна», 2010, № 5 (16), с. 304–312.

⁵¹ В. Петров, *Невідомі статті. На засланні в Уфі*, «Кур'єр Кривбасу», 2011, № 254/255 (січень-лютий), с. 231–250.

⁵² В.П. Петров, *Щоденник експедиційної групи Інститута суспільних наук АН УРСР по темі «Українці в Башкирії» 20.IX.1941 м. Уфа*, [в:] *Українці Башкирії : у 2 т.* [голов. ред. Г. Скрипник ; наук. ред. В. Бабенко; відп. ред. Д. Чернієнко; упоряд.: Ю. Сіренко, І. Чернієнко, Л. Єфремова, М. Пилипак], Київ 2011, т. 1: *Дослідження і документи*, с. 439–457.

⁵³ *Дніпровські лоцмани: нариси з історії та історіографії*, [Андреев В., Білівенко С., Белов О. та ін.], Херсон 2012.

⁵⁴ В. Брюховецький, *День, що може вмістити вічність*, Обрії особистості: Книга на пошану Івана Дзюби, упор. О. Гнатюк, Л. Фінберг, Київ 2011, с. 185–205; В. Брюховецький, *Віктор Петров: верхи долі – верхи і долі*, Київ 2013.

перевидання низки праць вченого та складено до них коментарі.

Таким чином, можна твердити, що на сьогодні існує чималий інтерес серед науковців та ширших кіл громадськості до його постаті. Проте, більшість досліджень залишаються заангажованими і торкаються переважно літературної складової творчості В. Петрова та його розвідницької діяльності. Як науковець – історик, археолог, етнограф, фольклорист, філософ, літературознавець, лінгвіст – він досліджений фрагментарно. На разі перешкодою в дослідженнях особистої біографії та творчого доробку В. Петрова є неповнота джерельної бази, неупорядкованість архівних матеріалів, відсутність перевидань його маловідомих наукових та літературних праць тощо.

Наукові уподобання В. Петрова були надзвичайно широкими та різноманітними (як хронологічно так і предметно). Утім практично все наукове життя він займався проблемою слов'янського етногенезу й у зв'язку з цим його зацікавила проблема балто-слов'янської спільності. Саме тому його черговим тривалим науковим зацікавленням, починаючи з 1956 р., стає, як стверджував сам В. Петров, ще й прусська мова⁵⁵ (одна з мертвих балтійських мов (західної групи). Прусською мовою говорили у південно-східній Прибалтиці на схід від річки Вісла. На початок XVII століття прусська мова зникла, а нащадки прусів перейшли на німецьку)⁵⁶.

На думку В. Петрова, як й інших мовознавців, балтійські мови мають особливу цінність у вивченні доісторичних етапів слов'янського етногенезу. Так, частина лінгвістів вважає, що слов'янські мови беруть початок від балто-слов'янської спільності, мова якої була близькою до західно-балтійських мов (пруської та ятвязької). Інші дослідники дотримуються теорії паралельного розвитку з певними періодами зближення та ізоляції. Для В. Петрова ж важливим було те, що в балтійських мовах залишилися особливості (лексичного фонду, морфологічної структури) які вже загублені в слов'янських мовах, що дасть можливість наблизитись до відтворення етапів їх розвитку.

Отже, В. Петров поставив перед собою завдання створити словник прусської мови. Свідченням того, що український вчений знаходився на вістрі тогочасного історичного мовознавства є п'ятитомний словник прусської – «Прусский язык. Словарь», який в 1975–1990 рр. видав визначний московський лінгвіст В. Топоров (до речі, за цей труд він був удостоєний звання академіка АН СРСР. Утім цей проект залишився незавершеним у зв'язку зі смертю В. Петрова.

⁵⁵ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (м. Київ), ф. 243, оп. 1, спр. 153, арк. 145–146.

⁵⁶ До пам'яток прусської мови належать: Ельбінгський німецько-пруський словник (що містить близько 800 слів) – датується приблизно 1400 р.; прусько-німецький словник домініканського монаха Симона Грунау (автор «Прусської хроніки»), 1470–1530/1537) (близько 100 слів); три катехізиси, перекладені з німецької (1545–1561); а також два рядки вірша середини XIV ст. Також інформацію отримують за допомогою топонімії та антропонімії, з деяких пруських слів, що збереглися у говірках німецької, польської та литовської мов. Усі пам'ятки відбивають німецький, а раніше й польський вплив, тому сама прусська мова виступає певною мірою у спотвореному вигляді.

У Науковому архіві Інституту археології НАН України зберігається особовий фонд В. Петрова – один з найбільших в цьому архіві (налічує більше 300 окремих справ та більше 3 тисяч фотографій і негативів). До сьогодні фонд залишається повністю не опрацьованим і маловідомим.

Серед великої кількості документів особливий інтерес викликають матеріали досліджень В. Петрова зі стародавніх мов. Ця частина архіву досі залишається нерозібраною. Дванадцять дерев'яних пронумерованих ящиків щільно наповнені різноманітними рукописними та друкованими матеріалами. З них лише один (№ 8, під назвою «Резоналии») містить документи які відносяться до життєвого шляху дослідника – різноманітні довідки, виписки, рецензії, примірники газет з його статтями тощо.

Інші одинадцять містять матеріали з мовознавства. Серед них переважно карткові записи і нотатки В. Петрова для словника пруської мови⁵⁷. Даний масив документів розпорошено по шести ящиках (№ 1, 2, 3, 7, 11, 12, частина цих матеріалів трапляється й в інших місцях) – велика кількість тек з численними зошитами та окремими аркушами. Основну частину папок впорядковано за алфавітом. Проте, практично всі матеріали зберігаються без загальної нумерації. Також іноді порушується й алфавітний порядок, який можна відновити.

У картках та нотатках подано слова пруської мови латинським шрифтом, іноді з перекладом на російську та німецьку. Багато де не вистачає посилань і не зрозуміло звідки взято те чи інше слово. Щоправда, картки часто було заведено на подвійних аркушах з учнівських зошитів і серед них трапляється просто кілька пустих сторінок, без яких, ймовірно, обсяг матеріалу був би на 15–20% меншим. Часто на окремі картці написано лише 1–2 слова. Нотатки часто зроблено німецькою мовою, якою В. Петров володів досконало.

Автор час від часу посилається на європейські словники другої половини XIX – першої половини XX ст. (наприклад – «Tr. SD. 910», або «В. Trautmann. D. 1910, s. 222»; «J. Endzelin. Apr. Spr., 1944, s. 92, § 120»). Є також вставки давньогрецькою (цитати з класичних джерел (?)). У більшості випадків подається транскрипція слів у квадратних дужках.

Також у текстах зустрічаються коментарі щодо балто-слов'янських мовних аналогій. Дослідник звертає увагу на співпадіння балтійських та слов'янських форм. Одночасно він фіксує й випадки неспівпадінь і протиріч, як то: «В ряде случаев обнаруживается резкое несоответствие между др.-прусскими и балтийскими формами. Особенно наглядно представлен ряд др.-пр. - о. Лит. - as, лтш. -s.». Іноді автор наводить аналогії та приклади з давньоіндійської. Низку слів перекладено на кілька іноземних мов. Так, наприклад, на літеру «D» слово «duckti» має сім варіантів перекладу німецькою, литовською, готською, грецькою та іншими мовами.

В «історіографічних» коментарях В. Петров переважно посилається на видання Я. Ендзеліна та Б. Траутманна. Автор неодноразово зауважує на недостатній розробленості кола питань пруської мови, відсутності єдиної

---

⁵⁷ Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України (м. Київ), ф. 16, оп. 1, спр. 272.

точки зору серед дослідників. Так, він пише: «Приведенный обзор показывает, что в литературе по данному вопросу нет полной ясности. Все остается крайне расплывчатым вопреки тому, что возможность решения далеко не бесперспективна. В данном случае, как и во всех подобных, необходима исчерпывающая последовательность в исследовании приведенных данных».

Серед матеріалів трапляється доволі багато аркушів з перекладами середньовічних історичних джерел із згадками слов'янських народів.

Окремим масивом постають конспекти різноманітної літератури на історичну тематику, які В. Петров збирав протягом життя. Особливо виділяється папка «Выписки и заметки по сравнительному языкознанию», яка вміщує близько 300 аркушів.

Серед загального обсягу документів структурно виділяється ящик № 2 з назвою «Спиранты». Він містить близько 3700 аркушів картотеки окремих слів. На першій сторінці наведено цитату, що пояснює термін: «Спиранты – суженные согласные, именуемые также фрикативными, артикуляция их содержит весьма ограниченное раскрытие речевого канала: f, s». А також «фрикативный, щелевой, спирант».

Окремою є велика папка з поміткою «Др.-пруссский. Согласные».

Також у фонді В. Петрова присутні в'язанки невеличких тек з загальною назвою «Др.-пр. Фонетика. Гласные долгие» (разом — велика в'язанка більше 1,5 тис. аркушів), які розкладено за тематикою. Окремо – папка з назвою «Древне-пруссский язык. Литература» – конспекти з літератури та виписки слів (зі словників). Величезна в'язанка (близько 1,5 тис. аркушів) – «Др.-пр. Фонетика. Дифтонги».

Щодо часу появи згаданих матеріалів із архівного фонду В. Петрова. Практично на жодному документі не вказано дати створення. Вважається, що вчений збирав матеріали в 1950–1960-ті рр. в Москві та Києві, але, можемо висунути припущення, що частина з них, зокрема з коментарями німецькою мовою, була створена ще в 1940-их рр. під час його перебування в Німеччині.

Загалом зазначимо, що неописана частина фонду В. Петрова з мовознавства становить близько 37 400 аркушів різноманітних записів, нотаток та карток. Переважно це робочі матеріали до реконструкції автором пруської мови. Однак, подальша робота над цим масивом джерел, їх комплектація, впорядкування та систематизація, виходять далеко за межі суто історичної та археологічної науки й потребують комплексного підходу з залученням колективу фахівців. Окрім істориків та археологів це, в першу чергу, мають бути лінгвісти. Отже доробок В. Петрова з вивчення пруської мови чекає на своїх дослідників.

Бібліографія

Абашина Н. С., *Вивчення етногенезу слов'ян в працях В. П. Петрова*, «Археологія», 1986, вип. 9, с. 6–13.

Абашина Н. С., *Наукові праці В. П. Петрова з проблем етногенезу та археології*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян: зб. наук. пр.*, Київ 1997, с. 9–11.

Абашина Н. С., *Рукописи В.П. Петрова з проблем етногенезу та археології, що зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян: зб. наук. пр.*, Київ 1997, с. 11–13.

Абашина Н. С., *В. П. Петров про поняття «археологічна культура»*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян: зб. наук. ст., присвяч. 100-річчю з дня народження В. П. Петрова*, Київ 1997, с. 13–19.

Агеєва В., *Нова жінка у прозі В. Домонтовича*, «Слово і час», 2002, № 10, с. 25–36.

Агеєва В., *Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича*, Київ 2006.

Андреев В. М., *Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого: монографія*, Дніпропетровськ 2012.

Березовський І., *Визначний дослідник*, «Народна творчість та етнографія», 1970, № 6, с. 57–62.

Білокінь С., *Довкола тасмниці*, [в:] Петров В., *Діячі української культури (1920–1940 рр.) – жертви більшовицького терору*, Київ 1992, с. 3–23.

Білокінь С., *Довкола тасмниці*, [в:] Петров В. *Походження українського народу*, Київ 1992, с. 165–192.

Білокінь С., *Віктор Платонович Петров. Бібліографічний покажчик*, [в:] *Slavica ta baltica в ономастиці України*, відп. ред. І. М. Железняк, Київ 1999, с. 29–41.

Б. К. і Я. П., *Петров Віктор*, [в:] *Енциклопедія українознавства, ч. II: словникова частина : в 10 т.*, голов. ред.: В. Кубійович, Париж–Нью-Йорк 1970, т. 6, с. 2037.

Б. М. [Брайчевський М. Ю.], *Історик-археолог В. П. Петров*, «Український історичний журнал», 1963, № 11, с. 123–124.

[Брайчевський М. Ю.], *Список наукових праць В. П. Петрова*, [в:] *Питання гідроніміки: матеріали III Республік. Ономастичної (гідронімічної) наради*, Київ 1971, с. 7–12.

Брюховецький В., *День, що може вмістити вічність*, [в:] *Обрії особистості: Книга на пошану Івана Дзюби, упор. О. Гнатюк, Л. Фінберг*, Київ 2011, с. 185–205.

Брюховецький В., *Віктор Петров: верхи долі – верхи і долі*, Київ 2013.

Віктор Платонович Петров [Некролог], «Український історичний журнал»,

1969, № 9, с. 158.

Гороховський Є., *Віктор Петров – сторінки творчої спадщини*, «Хроніка 2000», 1992, вип. 2, с. 90–98.

Дніпровські лоцмани: нариси з історії та історіографії, [Андрєєв В., Білівненко С., Белов О. та ін.], Херсон 2012.

Домонтович В., *Болотяна Лукроза*, [в:] *id.*, Літературна панорама, Київ 1990, с. 291–297.

Железняк І. М., *Ономастичні пошуки В. П. Петрова (до 30-річчя від дня смерті)*, «Мовознавство», 1999, № 6, с. 11–16.

Загоруйко Ю., *Митець незвичайної долі (Віктор Петров–Домонтович)*, «Слово і час», 1992, № 7, с. 25–33.

Загоруйко Ю., *Письменник Віктор Петров*, Київ 1993.

Загоруйко Ю., *Віктор Петров (Домонтович)*, [в:] *Історія української літератури ХХ століття: в 2 кн.*, кн. 1: перша половина ХХ ст., за ред. В. Г. Дончика, Київ 1998, с. 347–351.

Загоруйко Ю. А., *Художня проза В. Петрова (В. Домонтовича): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.02 «Українська література»*, Київ 1993.

Історія української філософії: підручник, [М. Ю. Русин, І. В. Огородник, С. В. Бондар та ін.], Київ 2008.

Корогодський Р., *Постать Віктора Петрова як проблема екзистенційного вибору*, [в:] *Українська біографістика: зб. наук. пр. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж.*; редкол.: В. І. Попик (відп. ред.) [та ін.], Київ 2008, вип. 4, с. 432–435.

Корогодський Р., *На межі... Ще один полонений доби українського відродження*, [в:] Домонтович В., *Без ґрунту: повісті*, Київ 2000, с. 453–507.

Корпусова В., *Віктор Петров (Домонтович) у документах та спогадах сучасників*, [в:] *Українська біографістика: зб. наук. пр.*, Київ 2008, вип. 4, с. 306–311.

Корпусова В. М., *В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення*, «Слово і час», 2002, № 10, с. 17–25.

Корпусова В., *Від упорядника, Петров В. Основні проблеми фольклору й ідеології первіснообщинного періоду, Мислення родового суспільства (на підставі археологічних і етнографічних джерел)*, Київ 2006, с. 7–16.

Махно Є. В., *Пам'яті Віктора Платоновича Петрова*, «Археологія», 1975, № 18, с. 3–6.

Кравченко Н., *Древняя история славян в концепциях современной украинской историографии. Два методологических похода*, [в:] *Слов'янські культури в Європейській цивілізації: до 60-річчя д-ра іст. наук проф. Алексеєва Юрія Миколайовича*, відп. ред. В. І. Наулко, Київ 2001, с. 165–197.

Кравченко Н., *Епоха і суспільство як визначальні системи у формуванні археологічних культур (наукова естафета Петров–Брайчевський–Генінг)*, «Сучасні проблеми археології», Київ 2002, с. 100–103.

Матвієнко С., *Опосередковане зізнання: Віктор Петров та його «особа Сквороди»*, «Слово і час», 2002, № 10, с. 54–60.

Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України (м. Київ), ф. 16, оп. 1, спр. 272.

Новиченко Л., *Родом з двадцятих...*, «Вітчизна», 1990, № 11, с. 144–159.

Огородник І. В., *Українська філософія в іменах*: навч. посібник за ред. М. Ф. Тарасенка, І. В. Огородник, М. Ю. Русин, Київ 1997.

Павличко С., *На зворотному боці автентичності: Культурфілософія Петрова-Домонтовича-Бера (1946–1948)*, «Сучасність», 1993, № 5, с. 111–125.

Павличко С., *Дискурс модернізму в українській літературі*, Київ 1999.

Павличко С., *Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського*, Київ 2000.

Петраускас О. В., *Балто-слов'янські відносини за роботами Віктора Платоновича Петрова*, [в:] *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян: зб. наук. ст. присвяч. 100-річчю з дня народж. Віктора Платоновича Петрова*, Київ 1997, с. 20–25.

Петров Віктор Платонович, [в:] *Радянська енциклопедія історії України: в 4 т., голов. редкол.: Бажан М. П. (голов. ред); Скаба А. Д. (відп. ред.) [та ін.]*, Київ 1971, т. 3, с. 375.

Петров В., *Археологія та соціологія*, «Хроніка 2000», 1992, вип. 2, с. 99–101.

Петров В. *Хуторянство і Європа*, «Хроніка 2000», 1992, вип. 2, с. 66–77.

Рибалко Ю., *Психоаналітичні паралелі в творчості В. Підмогильного та В. Домонтовича (на прикладі «Повісті без назви» і «Доктора Серафікуса»)*, «Слово і час», 2002, № 10, с. 60–68.

Рубан К., *Синдром парадокса: Віктор Петров-Домонтович як персонаж української гуманітаристики*, «Україна модерна», 2010, № 5 (16), с. 304–312.

Руденко С. В. *Філософські погляди В. П. Петрова*, Київ 2008.

Петров В. П. *Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористиці XIX–XX ст.*, «Народна творчість та етнографія», 2000, № 4, с. 70–74.

Петров В., *Невідомі статті. На засланні в Уфі*, «Кур'єр Кривбасу», 2011, № 254/255 (січень-лютий), с. 231–250.

Петров В. П. *Щоденник експедиційної групи Інституту суспільних наук АН УРСР по темі «Українці в Башкирії» 20.IX.1941 м. Уфа*, [в:] *Українці Башкирії: у 2 т., т. 1: Дослідження і документи*, [голов. ред. Г. Скрипник; наук. ред. В. Бабенко; відп. ред. Д. Чернієнко; упоряд.: Ю. Сіренко, І. Чернієнко,

Л. Єфремова, М. Пилипак], Київ 2011, с. 439–457.

Стрижак О. *Віктор Платонович Петров*, [в:] *Slavica ta baltica в ономастиці України*, відп. ред. І. М. Желєзняк, Київ 1999, с. 4–29.

Стрижак О. *Віктор Петров (до 105-річчя з дня народження й 30-річчя з дня смерті)*, «Народознавство», 2000, № 58, с. 2–19.

Стрижак О. *Віктор Петров як антознавець*, «Ант: Вісник археології, мистецтва, культури», 2000, вип. 4–6, с. 136–141.

Сымонович Э. В. *П. Петров [Некролог]*, «Советская археология», 1970, № 1, с. 313–315.

Томашевський А. *Внесок В. П. Петрова у становлення вітчизняних еколого-господарських досліджень слов'яно-руської доби*, [в:] *Українська біографістика: зб. наук. пр. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж.; редкол.: В. І. Попик (відп. ред.) [та ін.]*, Київ 2008, вип. 4, с. 436–442.

Ульяновський В., «*В пустелі мені з'явився біс*», або про темну мантію Віктора Петрова. «Філософська і соціологічна думка», 1995, № 1/2, с. 178–190.

Ульяновський В. *Віктор Петров : осягнення Сковороди*, «Київська старовина», 2001, № 4, с. 104–109.

Фізер І. *Український Фуко чи французький Петров? Разюча схожість двох історіософів*, [в:] *Наукові записки. Філологія, Нац. ун-т «Киево-Могилянська академія»*, Київ 1999, с. 42–44.

Франко З., *Він не встиг написати мемуарів...*, «Київ», 1984, № 12, с. 84–87.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (м. Київ), ф. 243, оп. 1, спр. 153, арк. 145–146.

Ясь О., *Історична доба у світлі наукової дискусії української еміграції другої половини 40-х рр. ХХ ст. (Б. Крупницький, В. Петров)*, «Молода нація», 2002, № 2 (23), с. 24–39.

Віталій Андрєєв, Олександр Каряка
Херсонський державний університет

ВІКТОР ПЕТРОВ ТА ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРУССЬКОЇ МОВИ

Анотація: Статтю присвячено огляду неопрацьованої частини персонального фонду визначного українського ученого В. Петрова. Ці документи зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України, співробітником якого вчений був протягом багатьох років. Видатний діяч вітчизняної археології, засновник багатьох напрямів досліджень – дуже складна, талановита фігура, що проявила себе в різних сферах діяльності. Окрім археологічних досліджень він широко відомий як талановитий

український письменник, історик, етнограф, філософ та лінгвіст. Водночас В. Петров співпрацював з радянськими спецслужбами та військовою розвідкою.

Серед матеріалів персонального фонду В. Петрова було виявлено значний масив матеріалів з мовознавства. Ця частина становить близько 37400 аркушів різноманітних записів, нотаток та карток. Переважно це матеріали реконструйованої вченим пруської мови.

Проте, автори статті підкреслюють, що подальша робота над цим масивом матеріалів, їх комплектація, впорядкування та систематизація, виходять далеко за межі суто історичної та археологічної науки і потребують комплексного підходу з залученням фахівців у галузі лінгвістики.

Ключові слова: Віктор Петров, пруська мова, неопрацьовані архівні матеріали, лінгвістика.

Vitaliy Andryeyev, Alexander Karjaka

Kherson State University

VIKTOR PETROV AND HIS STUDY OF PRUSSIAN LANGUAGE

Summary: This article is devoted to the brief description of a crude part of the personal fund of the professor V. Petrov about linguistics. Notable figure of Ukrainian archaeology, founder of numerous branches of investigations, he was very complicated and talented person, who proved himself in a various scopes of activity. Besides of archaeological investigations he is well-known as talented Ukrainian writer, literary man and linguist. At the same time, according to the biographical information, V. Petrov carried out multi-dimensional work in collaboration with Soviet secret service and military reconnaissance. There are still numerous blank fields in his life history, and he is one of the most mysterious and least explored characters.

Among the materials of the personal fund of V. Petrov in the Scientific Archive of the Institute of Archaeology of NASU the significant corpus of linguistics documents was found. He was a researcher for many years in this Institute. This part of the archives consists of about 37 400 pages of various notes and cards on the linguistics. Predominantly there are the materials of old-Prussian language, which were reconstructed by this author. Numerous materials of ancient-Greek language among the population of the Northern Black Sea Littoral were collected as well. Separately we can choose the corpus of documents devoted to the hydronymy and toponymy of different regions of the Ukraine.

However, authors of this article underline that the continuation of the work with this documents corpus, its ordering and systematization stray far from the limits of historical and archaeological science. The Authors took comprehensive approach with an addition of different experts in other fields – linguistics, ethnology, geography and topography of the Ukraine.

Keywords: Viktor Petrov, Prussian language, unexplored archival materials, linguistics.